

POVEȘTILE ORAȘULUI: JURNAL URBAN

*Maria PILCHIN,
scriitoare*

Chișinăul mi-a provocat mereu mai multe discuții interioare, așa cum în călătoriile mele dese trăisem un fel de detașare de acest spațiu apropiat pe care îl populez. Chișinăul mereu mă atrage înapoi, spre el revin, în el mă refac, prin el mă fac.

De ce Godot s-a răzgândit?

O cultură se constituie atunci când își are orașele – acest produs civilizațional. O literatură este matură atunci când construiește etajele de literatură citadină spre care urcă literatura populară, rustică, cea religioasă, mistică etc. Or, orașul, în pofida oricăror deziderate semănătoriste, poporaniste, pășuniste sau regionale (a se vedea regionalismul din literatura spaniolă ca mișcare literară), este un vârf al unei culturi și civilizații. În acest sens, cultura orășenească funcționează ca o cetate de apărare a întregii infrastructuri culturale. A nu se uita că muzeul etnografic, muzeul satului, muzeul țăranului, al agriculturii etc., de obicei, se află în capitala țării. Or, spre oraș converg toate celelalte.

Orașul Chișinău este unicul spațiu urban dintre Nistru și Prut, care poate rezista în fața mai multor exigențe de urbanitate (nici pe departe în fața întregului set de evaluare a unui spațiu citadin). Constatam mereu, uimită, că urbea mea nu prea are povești, acele mituri ale cetății pe care se ține o comunitate orășenească, din care trăiește turismul urban și viața culturală. Aici mă gândesc la spațiile urbane care lipsesc, acele spații-molecule ale orașului: un pod, o sculptură reprezentând cotidianul, bagatela orașului, nu doar elementul monumental, istoric, în sensul unei memorii înmărmurite, o casă cu istoriile ei știute de toți etc. Un oraș-erou, cu (anti)eroii săi sculptați deja îl avem (deși este nevoie de revenit și la această dimensiune), dar nu este suficient, mereu simțim necesitatea unor povești și, respectiv, a unor povestitori. Și aceștia există! Doar că noi nu știm să valorificăm acest capital „narativ”. Elementar, ne lipsesc sculpturile-personaje literare. Și acestea nu este neapărat să fie metaforice, patetice. Există o mulțime de personaje literare în literatura română, oriunde s-ar scrie aceasta, care ar putea constitui o prezență de divertisment, de amuzament (mă refer atât la literatura pentru copii, cât și la cea pentru cititorul major și „vaccinat”).

Totodată, mă gândesc la un eventual proiect cultural. Să ne imaginăm casele de pe artera principală a orașului care „ne povestesc” orașul. Câte o placă pe fiecare clădire ne „istorisește” urbea: un mic text poetic sau în proză despre Chișinău (acestea există într-un număr impunător în literele basarabene, dar și în cele de

Orașul Chișinău este unicul spațiu urban dintre Nistru și Prut, care poate rezista în fața mai multor exigențe de urbanitate (nici pe departe în fața întregului set de evaluare a unui spațiu citadin). Constatam mereu, uimită, că urbea mea nu prea are povești, acele mituri ale cetății pe care se ține o comunitate orășenească, din care trăiește turismul urban și viața culturală.

peste Prut; mă gândesc, mai ales, la clădirile care se află lângă Piața Marii Adunări Naționale – un corpus copleșitor de texte). Un proiect relativ „ieftin”, dar cu impact sigur. Troleibuzele și microbuzele nu ar putea oare să ne declame, să ne „povestească” literar orașul? Un fel de publicitate de promovare artistică a orașului nu poate fi văzută pe panouri publicitare? Industriile creative au venit parcă și în orașul de pe Bâc...

Ce obținem cu aceasta?! Un oraș mai atractiv, mai personalizat, o literatură promovată și altfel, o ieșire a literaturii în stradă, un *escape* complementar în arhitectura exterioară din academii, universități, redacții, biblioteci și uniuni de creație, pentru a reveni acolo mai bogați.

De ce încă nu știm să ne istorisim, să ne fabulăm orașul?! Unele voci vor afirma că este din cauza sărăciei. Eu cred că de vină este, în primul rând, inerția instituțională, lipsa de inițiative private, comoditatea osificării și un fel de lene metafizică, care plutește peste spațiul interriversan. Mai așteptăm un Mesia: politic, economic și, respectiv, cultural. Îl așteptăm pe Godot. Suntem marii maeștri ai expectației și ai lamentării. Godot, însă, plictisit de toate acestea a abandonat orice idee de a ne vizita. Mai nou, este și el selectiv...

Castelul de apă

Când scriu aceste „Povești...”, mă gândesc la cititorul meu, la felul cum le găsește, cum mă citește, de altfel. Mi-l închipui așa un lector ideal, unul absolut, aproape omniscient, un adevărat lector de povești, care însă preferă să și asculte ghidat de câte ceva, care uneori iese din pagină și parcurge străzi, case, răspântii.

Mi s-a întâmplat să petrec mai mult timp în sălile de curs. Predarea literaturii necesită un ritm aparte. Am înțeles acum câțiva

ani faptul că profesorii de literatură trebuie să fie în primul rând niște artiști, nu atât actori, cât mai degrabă un fel de show-meni, care să știe să fascineze o sală, să o prindă, să o țină măcar pentru o clipă așa înmărmurită. Cum i se întâmplă unui jazzman, care pune mâna pe instrumentele acelea clasice și face altceva – aceleași instrumente, aceleași note, dar e altceva. Înmărmurirea. Este lungimea unei clipe în care nu încap nici măcar un oftat sau un ha-ha amuzat. Nu că aș fi eu o mare artistă în ale predatului, dar unii zic că îmi reușește câte ceva. Am avut însă nevoie de toate acestea doar pentru a ne apropia topografic de o poveste adevărată a orașului nostru, pe care îl populez eu și el, probabil, cititorul meu.

Lângă Universitatea de Stat din Moldova, la intersecția străzii Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni cu strada Alexei Mateevici, la colț, așa deodată, brusc, dai de o construcție inedită, numită Turnul de apă. Un alt nume al acesteia este Castelul de apă. Cred că e vorba de unicul castel-muzeu din Basarabia. Altele nu există, din câte știu, cum nu există multe alte lucruri pe aici. Între zidurile acesteia poți afla găzduit Muzeul Orașului Chișinău.

Un turn de apă marca Alexandru Bernardazzi în orașul de pe Bâc. Ți poate lua ani înainte să înțelegi că a existat și că mai

există. Îl poți vedea zilnic, poți trece pe lângă el de câteva ori pe zi, dar vei începe să îl vezi mult mai târziu. Or, sunt lucruri care îți iau ceva timp pentru a fi observate și înțelese. Turnul acesta de apă e rupt de toate celelalte care există în Chișinău. A mai existat încă unul, dar nu mai e. Desigur, dimensiunea utilitaristă pe care a avut-o cândva nu mai contează, deși este amintirea unui moment civilizator pentru oraș, similar celui când a apărut apeductul la Roma.

Semnificația acvatică a numelui te scoate, te extrage însă din acest târg aproape sec, spălat stingher de Bâc (un mit, o superstiție și acesta, de altfel), așa cum Chișinăul (în pofida etimologiei sale acvatice care se trage de la izvorul acela legendar, Chișla Nouă) nu este un oraș pe ape, cu ape, lângă ape. Și deodată acest castel, acest turn de apă. Îl poți vedea, îl poți ignora mergând pe alături. Important, chiar esențial, este să ți-l poți imagina, căci stând în fața lui doar imaginația îți poate produce adevărata lui istorie care vine din epoca în care numele Carol Schmidt, primarul de altă dată, ținea de cotidianul urbei.

Un turn de apă este, în primul rând, o poveste. Te poate tenta aproape ca un turn de fildeș sau, poate, ca un castel kafkian. Un castel de apă este o dublă poveste. Important este să o simți, să vezi dincolo de firma muzeului o lume trecută, uitată de cea de azi în care cultura pare să fie plecată în cruciade, istoria e în paragină și doar câte un castel de apă ca un turn de pază mai poate aminti de faptul că suntem o specie gânditoare...

Cetatea de carte: Biblioteca Municipală

Când cobori pe strada Mitropolit G. Bănulescu-Bodoni, imediat cum treci de statuia lui Ștefan cel Mare, traversezi bulevardul care îi poartă numele, treci pe zebra și dai, așa deodată, de o clădire veche, cu un exterior vizibil degradat, cu niște coloane dărăpănate. Este sediul central al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”. O tristețe profundă te cuprinde. Tragi de ușă, pășești în interior și rămâi uimit!

O sală luminată, albă, spațioasă te primește în mijlocul ei. Un spațiu prietenos, un spațiu dotat cu de toate cele necesare unei biblioteci. Sala Coloanelor albe este fascinantă! Utilizatorii stau pe la mese, în laboratorul IT, în Sala engleză, la etaj, în Sala germană. E zumzăitul sănătos și plăcut al unei biblioteci moderne, cum alta nu există în Republica Moldova. Uimește, desigur, acest contrast

dintre exterior și interior. Dă de gândit. Un fel de Cenușăreasă care ascunde adevăratele sale virtuți.

Raftul virtual, biblioteca digitală, catalogul electronic, jocurile kinetice – PlayStation 4, laboratorul de calculatoare, eReader-ele, jocurile de societate, jocurile și cărțile pentru copii și adolescenți din Biblioteca Urbană, volumele din colecția Bibliotecii Centrale în română, rusă, engleză, germană, franceză etc., toate te fac să înțelegi că bibliotecile nu dorm, nu rămân cu ziua de ieri, ci merg înainte, de multe ori anticipând timpurile și nevoile viitorului. Totodată, Secția de Carte Veche și Rară nu te face să crezi că ești la muzeu. Ești într-un spațiu în care vechiul și noul coexistă, în care vechiul e tradiție, noul e ziua de mâine. Și această coexistență a trecutului, prezentului și viitorului induce o stare de bine.

Există în această clădire o atmosferă de cetate. Deși e totul deschis, accesibil, la vedere. Reperezi aerul unui asediu. Este asediul ignoranței. Și bibliotecarii îl cunosc, încearcă să scape de el, așa cum

O sală luminată, albă, spațioasă te primește în mijlocul ei. Un spațiu prietenos, un spațiu dotat cu de toate cele necesare unei biblioteci. Sala Coloanelor albe este fascinantă! Utilizatorii stau pe la mese, în laboratorul IT, în Sala engleză, la etaj, în Sala germană. E zumăitul sănătos și plăcut al unei biblioteci moderne, cum alta nu există în Republica Moldova. Uimește, desigur, acest contrast dintre exterior și interior. Dă de gândit.

gospodinele încearcă să alunge aerul greu din încăperi. Este ignoranța față de carte, față de produsele culturale, față de instituțiile infodocumentare, față de patrimoniul cultural material, față de memorie. Bibliotecarii, ca niște furnici, mereu aduc tot ce e mai bun. Bibliotecarii, ca niște albine, produc miere, ceară, propolis etc. E o mișcare de du-te-vino, e trepădatul cărților și al cărturarilor.

Utilizatorii, vizitatorii, publicul care vine la evenimentele și serviciile furnizate de Biblioteca Centrală – toți demult s-au deprins cu acest contrast dintre formă și fond. E și o metaforă acest exterior. E metafora rezistenței și dăinuirii. E dârzenia unei cetăți, o Cetate a Cărții, o fortăreață a culturalilor orașului și țării.

Homer cel ambulat sau urbanitatea noastră pedestră

Urmând aceste episoade chișinăuiene, rămânem în zona urbanului, doar că de la șerpuirea apei (din Bâc) trecem la unduirea străzilor, niște râuri și ele ale pasului nostru. De ce există străzi pietonale?! Cred că răspunsul ar fi unul multiplu, dar ar fi suficientă pentru noi ideea că în epoca speed-rally-ului de tot felul, a merge la pas înseamnă aproape a opri timpul în loc, un fel de zăbovire blagiană în fața lucrurilor și chiar în fața ta. Umblatul pedestru se transformă astăzi într-un soi de meditație, o proiectare filosofică în lume – azi, când șofează aproape toți. Umblatul pe jos devine o formă de ascetism urban, fie iertată această exagerare intenționată a termenilor.

Patru ani am trăit pe strada Alexandru Diordiță din Chișinău. Patru ani frumoși. Poate, cei mai frumoși din viața mea. Da, cei mai frumoși, o știu, indiferent de ce mi s-ar mai întâmpla ulterior.

Doar că acolo nu aveam balcon și ne-am mutat... Mai nou, este unica stradă pietonală din Chișinău. Este așa cum este. Cu bunele și relele ei. Cu speculațiile electorale și politice făcute pe seama ei. Zilele acestea a fost dezamorsată teza suprarealistă a unui cotidian „comsomolist” chișinăuian precum că pavajul ar fi fost pus invers, deși nu ne-ar fi mirat o astfel de întâmplare a rocilor stradale. La Chișinău totul este posibil, așa cum aici asistăm la aplicarea metodică a hazardului în tot ce se face (sau nu se face). Desigur, nu aceasta ne interesează aici. Ne întrebam la ce bun o stradă pietonală? De ce există ea în multe orașe ale lumii?

Nu este ea oare antidotul cetății moderne, vaccinul ei, dacă vrei (un rău pavat până la urmă)?! Este acea posibilitate a opririi, a plimbării la pas încet, a întâlnirii cu ceilalți. Acel spațiu favorabil deschiderilor umane, așa cum larva claxoanelor este ceva mai departe de omul dialogotrop. Este locul bun pentru diferite manifestări artistice stradale, al marșurilor, al carnavalurilor etc. Spațiu al pasului, al celui pas cu pas, al omului pedestru, al omului în perpetuă devenire.

O altă dimensiune a temei alese de noi este denumirea acestei străzi. Cine a fost Alexandru Diordiță? Președinte al Secției de Finanțe și Comerț a Sovietului Comisarului Poporului din RSSA Moldovenească, vice-comisar al poporului pentru finanțe al RSSM Moldovenești, președinte al Sovietului de Miniștri al RSSM Moldovenești

(1958-1970), ministru al afacerilor externe (1958-1970), deputat în Sovietul Suprem al URSS în perioada 1954-1970. Un CV exhaustiv! Or, este vorba de cineva care trezește dezaprobarea la modul moral și nu numai. Și nu ne frecventează acum idei de natură politică, departe de noi acestea. Argumentele sunt de ordin etic, o etică a empatizării cu ceea ce suntem și cu ceea ce ni s-a întâmplat în ultimele două secole (nu mai invoc patetica și uzată sintagmă „demnitate națională”, de care nu ne putem lipsi, în pofida inflației semantice pe care a suferit-o în multe contexte). Ne întrebăm: de ce Colegiul financiar-bancar „a refuzat”, în 2014, să poarte numele acestui politician al socialismului moldovenesc „înfloritor”, iar strada nu o face?! Demersurile făcute

Nu o dată am constatat că suntem o țară-răspântie în care se cam confundă harta cu teritoriul, or, ceea ce este conținut între cele două râuri este mai degrabă un timp spațializat, iar Chișinăul, orașul acesta paradoxal de frumos, un oraș orizontal ca proiecție, până la urmă, este un „bonsai” al Basarabiei în toate manifestările ei.

în acest sens sunt mai mult decât necesare. Și ne bucură faptul că ele se fac.

Nu o dată am constatat că suntem o țară-răspântie în care se cam confundă harta cu teritoriul, or, ceea ce este conținut între cele două râuri este mai degrabă un timp spațializat, iar Chișinăul, orașul acesta paradoxal de frumos, un oraș orizontal ca proiecție, până la urmă, este un „bonsai” al Basarabiei în toate manifestările ei. Probabil că și marile schimbări tot aici trebuie făcute, pe un eșantion mai mic, care poate fi extins asupra întregului spațiu interriversan.

Ieri am trecut pe strada Diordiță. Era un tip la colțul străzii, i-am dat niște lei, l-am întrebat ce face. Mi-a răspuns într-o greacă veche învățată de mine doar un an la facultate, nu prea am înțeles, pronunța diferit, dar am intuit ce mi-a zis, ceva de felul: homerizii umblau pe jos... Am coborât și eu la vale. Pavajul era abraziv ca și viața noastră nomadă (cu istoria și prezentul ei deșezădăcinat). De ce încă nu știm să ne trăim odiseea noastră mare și nici pe cea mică, adică cea pietonală?!

Ulise, când era mic, se juca cu ceva numit *perpetuum mobile*... I l-au cumpărat părinții într-un mall, într-o duminică după prânz. Caut și eu unul pentru fiul meu. Dacă cineva știe unde poate fi găsit, vă rog să mă anunțați!

Noli tangere circulos meos!

Dacă cobori la vale, pe Bulevardul Grigore Vieru, dai de râul Bâc despre care am mai vorbit în poveștile noastre. Este un pod deloc futurist peste râu, un semn al unui trecut industrial prin care am trecut acum cincizeci de ani. Treci râul și la prima stație, în partea stângă, vezi o clădire a cărei grandoare amintește de femeile care au fost cândva frumoase. Scările deteriorate îți dau impresia că mergi spre Colosseum. Buruienile din jurul clădirii și gunoaiile te readuc din lumea antichității și te plasează în mizeria prezentului.

Cu un an înainte de a mă naște eu, în 1981, la Chișinău, era lansat un grandios proiect cultural și arhitectural – Circul din Chișinău (cu doi ani mai mare ca „Cirque du Soleil”, care, spre deosebire de circurile sovietice, reformata arta spectacolelor de arenă). Desigur, al nostru venea în siajul promovării circului sovietic ca instituție, ca vitrină a unei țări puternice în care poporul cerea ca toate popoarele, din toate imperiile, *panem et circenses*.

La momentul construcției lui, era cel mai frumos și mai spațios circ din URSS, așa încât arhitecții S. Șoihet și A. Kirilenko, inginerii T. Goriunova și M. Șein, brigadierul A. Parsin, electro-sudorul-montor M. Postolache, muncitorul-marmurist N. Startev au fost distinși cu Premiul de Stat al RSSM. Un proiect ambițios cu o sală de spectacole în formă de amfiteatru cu o capacitate de aproape 2000 de locuri (*Circus Maximus* la Roma avea 380 de mii de locuri!) și cu o arenă ce are un diametru de 13 metri (conform standardelor moderne). Or, este vorba de un edificiu al culturii creat după principiul *big is beautiful* (principiu aplicat construirii tuturor circurilor din lagărul socialist, a se vedea și Circul de Stat din București), în spiritul arhitecturii moderne, dar și cu vădite amprente ale socialismului înfloritor din mințile oamenilor acelor timpuri. S. Șoihet este un nume al arhitecturii socialiste moldovenești: a proiectat mai multe clădiri în republica socialistă, inclusiv clădirea Liceului „Gheorghe Asachi” și cea a Băncii Naționale. Este autorul proiectării monumentului Deținuților ghetoului din Chișinău, proiect realizat după căderea landului sovietic.

Din 2004, circul a fost închis. Ca un monument apus al unei lumi trecute, a unui regim dispărut. Acum doi ani a fost redeschis, mai bine zis o parte din mărețul edificiu de cândva – sala mică, care are o capacitate de 300 de locuri și cu un diametru de 9,51 metri. Se intră pe o ușă laterală, de parcă în capodopera arhitecturii sovietice târzii nu mai există intrare centrală. Adică ea există, dar simptomatic amintește de un fel de ruine care induc privitorului un soi de tristețe, un soi de melancolie, chiar *spleen* pe care îl simți când privești plutind la vale bușteni mari de arbori. Circul

din Chișinău reprezintă un tablou dezolant, este ca un ciob dintr-o oglindă veche. Mă întreb dacă revenirea circului chișinăuian este posibilă, astăzi în plină concurență cu divertismentul TV și cel on-line?!

Cerculă o legendă urbană: cică în subsolurile clădirii se aude plânsetul unui copil. Oamenii explică acest fapt prin aceea că cercul este construit pe locul unde cândva a fost un cimitir al orașului. O practică sovietică des întâlnită – construirea edificiilor pe oase. De altfel, întregul imperiu de la Prut la Kamceatka a fost ridicat pe oase în sensul direct și figurat al cuvântului.

Îmi amintesc de mine în sala circului, aveam vreo unsprezece ani. Îmi amintesc fascinația care mă cuprinsese. Mult mai târziu, am înțeles-o. Mi-a explicat-o întemeietorul circului american, Phineas Taylor Barnum, care menționa în memoriile sale că oamenii vor să fie convinși a crede, pentru o clipă, în ceea ce știu foarte bine că nu este adevărat. Îmi amintesc de acrobatul care zbura în jos și noi, copiii, am rămas cu răsuflarea întretăiată de acel *salto mortale*, ca să vedem în ultimul moment că era legat de o funie care îl oprise locului la câțiva centimetri de dușumeaua arenei...

Astăzi vom merge cu Mihaela la circ. Este ca o excursie la muzeu. În ultimul timp copilul nostru de șase ani mă tot întreabă despre Moldova, deja știe despre URSS, despre anexări și războaie transnistrene. O curiozitate ciudată, dar pe care i-o satisfacem. Astăzi mergem în una din bisericile trecutului nostru socialist. Dar o vom face fără resentiment. Nu poți avea resentimente față de istorie. Căci istoria pare să zică: *noli tangere circulos meos!* Istoria e circulară?!

*Foto: din arhiva Secției
„Memoria Chișinăului” a BM „B.P. Hasdeu”*